

Excise tax: Uzbekistan and world practice

Bunedjon ISAMEDOV¹

Inspection for the Regulation of the Alcohol and Tobacco Market under the Department for Combating Economic Crimes of the General Prosecutor's Office of the Republic Of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2024

Received in revised form

15 September 2024

Accepted 25 September 2024

Available online

15 October 2024

Keywords:

excise,
goods,
services,
world practice,
tobacco products,
economic development.

ABSTRACT

This article analyzes the role and differences of excise tax in Uzbekistan and world practice. The article also considers the socio-economic impact of excise tax, legislation and control mechanisms, as well as its definition in accordance with international standards.

2181-1415/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol5-iss10/S-pp190-193>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Aksiz solig'i: O'zbekiston va jahon amaliyoti

Kalit so'zlar:

aksiz solig'i,
tovar,
xizmatlar,
jahon amaliyoti,
tamaki mahsulotlari,
iqtisodiy rivojlanish.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada aksiz solig'ining O'zbekiston va jahon amaliyotidagi o'рни va farqlari tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, aksiz solig'ining ijtimoiy va iqtisodiy ta'siri, qonunchilik va nazorat mexanizmlari, hamda xalqaro standartlarga mos ravishda belgilanishi ham ko'rib chiqiladi.

Акцизный налог: Узбекистан и мировая практика

Ключевые слова:

акциз,
товары,
услуги,

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется роль и различия акцизного налога в Узбекистане и мировой практики. В статье также рассматривается социально-экономическое влияние акцизного налога, законодательство и механизмы

¹ Head of Risk Analysis Department, Inspection for the Regulation of the Alcohol and Tobacco Market under the Department for Combating Economic Crimes of the General Prosecutor's Office of the Republic Of Uzbekistan.

мировая практика,
табачные изделия,
экономическое развитие.

контроля, а также его определение в соответствии с
международными стандартами.

Ўзбекистон иқтисодиёти учун муҳим бўлган аксиз солиғ'и — бу давлат томонидан ма'лум тоvarлар ва хизматларга қўлланладиган, ularning narxiga қўшилладиган ва исте'молчилар томонидан то'ланладиган солиқ тури. О'zbekiston ва jahon amaliyotida аксиз солиғ'и iqtisodiy siyosatning muhim elementlaridan biri hisoblanadi. U davlat byudjetini to'ldirish, iste'molni tartibga solish va sog'liqni saqlash, ekologiya va boshqa ijtimoiy maqsadlarni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda аксиз солиғ'и tizimi 1991-yildan boshlab shakllana boshladi. Dastlab, аксиз солиғ'и asosan alkogol va tamaki mahsulotlariga qo'llanilgan bo'lsa, keyinchalik uning doirasi kengaytirildi. Bugungi kunda аксиз солиғ'и avtomobillar, yoqilg'i, shirinliklar, gazli ichimliklar va boshqa ko'plab tovarlarga nisbatan qo'llaniladi. O'zbekiston hukumati аксиз солиғ'ini joriy etish orqali nafaqat byudjet daromadlarini oshirish, balki sog'lom turmush tarzini rag'batlantirish va ekologik muammolarni hal qilishga ham intiladi. Jahon amaliyotida аксиз солиғ'и turli mamlakatlarda turlicha qo'llaniladi. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida аксиз солиғ'и ko'plab tovarlar, jumladan, alkogol, tamaki va energetik ichimliklar uchun qo'llaniladi. Mazkur mamlakatlarda аксиз солиғ'и darajasi odatda yuqori bo'lib, bu esa iste'molni kamaytirish va sog'liqni saqlashni yaxshilash maqsadida amalga oshiriladi. Yevropa Ittifoqi davlatlari аксиз солиғ'ini joriy etish orqali nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy maqsadlarni ham ko'zlaydi. AQShda аксиз солиғ'и tizimi ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Xususan, аксиз солиғ'и ko'plab tovarlar, jumladan, yoqilg'i, alkogol va tamaki mahsulotlariga qo'llaniladi. AQShda аксиз солиғ'и federal va shtat darajasida to'lanadi, bu esa soliқ tizimini yanada murakkablashtiradi. Аксиз солиғ'и darajalari shtatlarga qarab farq qiladi va bu esa iste'molchilar uchun turli xil narxlarni keltirib chiqaradi. Аксиз солиғ'ining ijtimoiy va iqtisodiy ta'siri ham muhim ahamiyatga ega. U iste'molchilarni ma'lum tovarlardan uzoqlashtirishga, sog'lom turmush tarzini rag'batlantirishga va ekologik muammolarni hal qilishga yordam beradi. Biroq аксиз солиғ'и darajasi yuqori bo'lsa, bu iste'molchilar uchun moliyaviy yukni oshirishi mumkin. Shuning uchun, аксиз солиғ'ini belgilashda davlatlar ehtiyotkorlik bilan yondashishlari zarur. O'zbekistonda аксиз солиғ'ini joriy etish va uning darajasini belgilashda davlatning iqtisodiy siyosati, ijtimoiy ehtiyojlari va xalqaro tajribalar hisobga olinadi. Аксиз солиғ'и tizimini takomillashtirish orqali O'zbekiston nafaqat byudjet daromadlarini oshirish, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy muammolarni hal qilishga ham erishishi mumkin.

Jahon amaliyotida аксиз солиғ'и turli mamlakatlarda turlicha qo'llanilishi va farqlanishi mumkin. Bu farqlar quyidagi asosiy jihatlarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, soliқ stavkalari har bir mamlakatda farq qiladi. Aksar mamlakatlarda аксиз солиғ'и yuqori, boshqalarida esa nisbatan past bo'lishi mumkin. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida alkogol va tamaki mahsulotlariga qo'llaniladigan аксиз солиғ'и stavkalari odatda yuqori, AQShda esa shtatga qarab farq qiladi. Ikkinchidan, аксиз солиғ'и qaysi tovarlar va xizmatlarga qo'llanilishini har bir mamlakat o'z ixtiyoriga ko'ra belgilaydi. Ba'zi mamlakatlar faqat alkogol va tamaki mahsulotlariga аксиз солиғ'ini qo'llasa, boshqalari avtomobillar, yoqilg'i, gazli ichimliklar va boshqa ko'plab tovarlarga ham аксиз солиғ'ini joriy etadi. Uchinchidan, аксиз солиғ'ini yig'ish usullari mamlakatlar o'rtasida farq qiladi. Ba'zi mamlakatlarda аксиз солиғ'и to'g'ridan-to'g'ri ishlab chiqaruvchilardan olinadi, boshqalarida esa iste'molchilar tomonidan to'lanadi. Bu jarayonlar soliқ tizimining

murakkabligini oshirishi mumkin. To'rtinchidan, aksiz solig'ining maqsadlari ham farq qiladi. Ba'zi mamlakatlar aksiz solig'ini sog'liqni saqlashni yaxshilash va iste'molni kamaytirish maqsadida joriy etadi, boshqalari esa davlat byudjetini to'ldirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun foydalanadi. Beshinchidan, aksiz solig'ining ijtimoiy va iqtisodiy ta'siri mamlakatlar o'rtasida farq qiladi. Yuqori aksiz solig'i darajasi iste'molchilarni ma'lum tovarlardan uzoqlashtirishi mumkin, bu esa sog'lom turmush tarzini rag'batlantiradi. Biroq bu iste'molchilar uchun moliyaviy yukni oshirishi ham mumkin. Oltinchidan, aksiz solig'ini tartibga soluvchi qonunchilik va nazorat mexanizmlari ham mamlakatlar o'rtasida farq qiladi. Ba'zi mamlakatlarda aksiz solig'i bo'yicha qat'iy qonunlar va nazorat mexanizmlari mavjud, boshqalarda esa bu jarayonlar yumshoqroq bo'lishi mumkin. Yettinchidan, ba'zi mamlakatlar xalqaro standartlarga mos ravishda aksiz solig'ini belgilaydi, boshqalari esa o'z ichki siyosatiga ko'ra harakat qiladi. Bu esa global savdo va iqtisodiy aloqalarga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Umuman olganda, aksiz solig'ining jahon amaliyotidagi farqlari mamlakatlarning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sharoitlariga bog'liq. Har bir mamlakat o'zining ehtiyojlari va maqsadlariga mos ravishda aksiz solig'ini belgilaydi va uni amalga oshiradi.

Aksiz solig'i O'zbekiston iqtisodiyotida muhim rol o'ynaydi. Bu soliq turi davlat byudjetiga kirimlarni oshirish, iste'molni tartibga solish va sog'liqni saqlashni yaxshilash maqsadida joriy etilgan. Aksiz solig'ining iqtisodiyotga ta'siri bir necha jihatdan ko'rinadi. Aksiz solig'i davlat byudjetining muhim manbalaridan biridir. Alkogol va tamaki mahsulotlari kabi aksiz solig'i qo'llaniladigan tovarlar iste'moli yuqori bo'lganligi sababli, bu soliqdan tushadigan mablag'lar davlatning ijtimoiy va iqtisodiy dasturlarini moliyalashtirishda muhim ahamiyatga ega. Bu mablag'lar sog'liqni saqlash, ta'lim va infratuzilma sohaslariga yo'naltirilishi mumkin. Aksiz solig'i iste'molni tartibga solish vositasi sifatida xizmat qiladi. Alkogol va tamaki mahsulotlariga qo'llaniladigan yuqori soliq stavkalari, ularning iste'molini kamaytirishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, aholi salomatligini yaxshilashga, ichki iste'molni sog'lomlashtirishga va jamiyatda sog'lom turmush tarzini rivojlantirishga xizmat qiladi. Aksiz solig'i iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Aksiz solig'i qo'llaniladigan tovarlar narxining oshishi, ishlab chiqaruvchilarni sifatli va innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishga undaydi. Bu esa, o'z navbatida, iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi va yangi ish o'rinlarini yaratadi. Shuningdek, aksiz solig'i xalqaro savdoga ham ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonning aksiz solig'i siyosati, import va eksport tovarlarining narxlariga ta'sir qiladi. Bu, o'z navbatida, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Biroq, aksiz solig'ining salbiy ta'sirlari ham mavjud. Yuqori soliq stavkalari, ba'zi iste'molchilarni noqonuniy bozor yoki kontrabanda yo'llariga olib kelishi mumkin. Bu esa, davlat byudjetiga tushumlarni kamaytirishi va sog'liqni saqlash sohasida muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Aksiz solig'i O'zbekiston iqtisodiyotida muhim ahamiyatga ega. U davlat byudjetini to'ldirish, iste'molni tartibga solish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, uning salbiy ta'sirlarini kamaytirish uchun davlat tomonidan samarali nazorat va tartibga solish mexanizmlari joriy etilishi zarur.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, aksiz solig'i O'zbekiston va jahon amaliyotida muhim iqtisodiy va ijtimoiy vosita sifatida xizmat qiladi. U davlat byudjetini to'ldirish, iste'molni tartibga solish va sog'lom turmush tarzini rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi.

O'zbekistonning aksiz solig'i tizimi xalqaro tajribalar bilan birga rivojlanib, mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotida o'ziga xos o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Khalilov, A. (2020). "Aksiz solig'ining iqtisodiy ta'siri: O'zbekiston tajribasi." O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligi.
2. Jumaniyazov, M. (2019). "Aksiz solig'i va uning davlat byudjetiga ta'siri." O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti.
3. Shodmonov, R. (2021). "Aksiz solig'i: O'zbekiston va xalqaro tajribalar." O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi.
4. Smith, J. (2018). "Excise Taxation: A Global Perspective." *International Journal of Taxation*, 12(3), 45-67
5. OECD (2022). "Tax Policy Studies: Excise Taxes." Organization for Economic Cooperation and Development.
6. Anderson, P. (2020). "The Role of Excise Taxes in Public Finance." *Journal of Economic Policy*, 15(2), 123-139.
7. World Bank (2021). "Excise Taxation in Developing Countries: Challenges and Opportunities." World Bank Publications.